

O'QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KO'NIKMALARINI 4K TAMOYILI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Shukirullaeva Sarbinaz Alliyar qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPI doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11124578>

Jahon hamjamiyatida integratsiyalashuv jarayoni kechayotgan bugungi kunda taraqqiyotning asosiy omillari sifatida jamiyat a'zolarining kreativ faollik darajasi e'tirof etilib, xalqaro tashkilotlar hamda dunyoning aksariyat mamlakatlari tomonidan 2030 yilgacha belgilangan xalqaro ta'lim kontseptsiyasida «bilimning mustahkam poydevoriga ega bo'lish va kreativ fikrlashni rivojlantirish, hamkorlik qobiliyatlari va qiziqishlarini kuchaytirish»¹ dolzarb vazifa sifatida qayd etilgan. Bu, o'z navbatida YuNESKO bilan hamkorlikda boshlang'ich ta'lim o'quv jarayoni sifatini baholashda o'quvchilarda kommunikativ faollikni shakllantirish zaruriyatining yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda.

Respublikamizda so'nggi yillarda o'quv-tarbiya faoliyatini takomillashtirish, o'qitishning samaradorligini oshirish usullarini kuchaytirish, ta'limning har bir bosqichidagi maqsadni aniq belgilash, bilimlarni imkon darajasida to'liq egallashning mexanizmlarini ishlab chiqishning asoslari tatbiq etilmoqda. Ta'lim sohasining oldida "...maktablarda ta'lim sifatini oshirish, pedagog-kadrlarning bilim va tajribasini xalqaro darajaga olib chiqish, oliy o'quv yurtlarining QS va THE xalqaro reytinglarga kirishi uchun maqsadli dasturni ishlab chiqish"² va "Ta'lim sifatini oshirish – Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yakka-yu yagona to'g'ri yo'lidir!" mavzusidagi zamonaviy darsliklar ko'rgazmasida: "XXI asr kishisi uchun eng zarur bo'lgan "4K" ko'nikmasi bo'yicha ishlab chiqilgan (kritik fikrlash, kreativlik, kollaboratsiya, kommunikatsiya) ko'nikmalar, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, jamoada ishlash va muloqot ko'nikmalarini shakllantirish" masalalariga alohida e'tibor qaratish kerakligi va "...darsliklar quruq ma'lumotlarni yodlatish, yoki shunchaki o'qish-yozishni o'rgatish bilan cheklanmasligi, ular orqali o'quvchilar nafaqat fanlarni, balki XXI asrda zarur bo'lgan hayotiy ko'nikmalarni ham o'rganishi" zarurligini ta'kidlash bilan birga, yangi darsliklarni tayyorlashda o'qituvchilar majburiyatlari haqida³ fikrlari ўқувчиларининг коммуникатив кўникмаларини ривожлантириш jarayonida yana ham katta mas'uliyatni talab qiladi.

Psixologik nuqtai nazardan, 4K ko'nikmalari haqiqatan ham hayotda muvaffaqiyatga yerishishga yordam beradi. Masalan, Kaliforniya universiteti tadqiqotchilari yuqori darajadagi tanqidiy fikrlash kamroq xato qilishga yordam beradi, deb hisoblashadi. Boshqa bir tadqiqotga ko'ra kreativlik hayot qiyinchiliklarini yaxshiroq yengishga yordam beradi.

4K yondashuvi o'z nomi bilan 4 ta tamoyilni o'z ichiga oladi⁴ (1-jadval)

Kollaboratsiya	O'quvchilarning jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan tarzda tuzilgan. Bu o'quvchilarga hamkorlik qilish, samarali fikr almashish va o'zaro qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini o'rganishga ko'maklashadi.
-----------------------	---

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги —Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепцияси| тўғрисидаги ПФ-5712-сонли Фармони. <https://lex.uz>

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон "2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги Фармони. // <https://lex.uz/uz/docs/5841063>

³ https://uza.uz/uz/posts/darsliklar-ozgaryapti-shunga-yarasha-oqituvchilar-ham-ozgarishi-kerak_440060.

⁴ XXI asr o'quvchisi uchun zarur ko'nikmalarini o'rgatuvchi model – 4K haqida (kun.uz)

Kommunikativlik	O'quvchilarning jamoda ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan tarzda tuzilgan. Bu o'quvchilarga hamkorlik qilish, samarali fikr almashish va o'zaro qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini o'rganishga ko'maklashadi.
Kreativ fikrlash	O'quvchilar o'z maqsadlariga erishish uchun yangi yondashuvlarni qo'llashni o'rganadi, innovatsion yechimlarni ishlab chiqadilar va ijodiy muammolarni hal qilish ko'nikmalariga ega bo'ladi.
Kritik (tanqidiy) fikrlash	Ushbu metodologiya o'quvchilarning axborotni tanqidiy baholash, o'z fikri va mulohazalarini shakllantirish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. O'quvchilar muammolarga tahliliy nuqtayi nazardan yondashishni o'rganadi va mantiqiy fikrlash asosida o'z nuqtayi nazarini shakllantiradi.

S.L.Rubenshteynning⁵ psixologik tadqiqotlar tahlili til tashuvchisini shakllantirishning muvaffaqiyati ta'limda kommunikativ rivojlanish darajasiga bog'liqligi haqida gapirishga imkon beradi.

“Ta'limda kommunikativ rivojlanishi” iborasi I.Ya.Zimnyayaning⁶ fikricha, quyidagilarni ta'minlaydigan murakkab ko'p qirrali hodisa sifatida ko'rib chiqilishi kerak:

- lug'at hajmi;
- nutq qoidalarini egallashning mohirlik darajasi;
- fikrini ongli ravishda izchil bayon qila olish qobiliyati, suhbatdoshining replikalariga munosib javob bera olish, eshitganlariga munosabat bildirish ko'rsatkichlariga ega bo'lgan og'zaki muloqot shakllarini bilish darajasi;
- ko'rsatkichi o'qish sur'ati bo'lgan o'qish texnologiyasi darajasi;
- yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish darajasi, kognitiv qiziqishlarini shakllantirish darajasi;
- umumiy dunyoqarash.

Mazkur talablarni amalga oshirish uchun ona tili ta'limida pragmatik yondashuvga asoslangan mustaqil ta'lim topshiriqlari tizimini ishlab chiqish lozim. Buning uchun turli nutq vaziyatiga mos fikr ifodalash imkonini beruvchi, o'zaro muloqotning samarali bo'lishiga xizmat qiluvchi kognitiv-pragmatik ta'limning afzalliklarini o'rganib chiqish kerak bo'ladi.

Dars mashg'ulotlarini tashkil etish jarayonini takomillashtirish, ta'lim mazmunida tashkiliy komponentning kognitiv-pragmatik yondashuvlar va 4K tamoyillari asosida o'quvchilarning belgilangan ta'limi oldidagi asosiy maqsadda to'rt ta pragmatik qiymatli mezonga alohida e'tibor qaratilganligiga guvoh bo'lamiz. Demak, o'quvchi dars jarayonida taqdim etilayotgan materialni qo'yidagicha ifodalay olishi:

- 1) o'qiy olish;
- 2) o'qiganini tushina olish;
- 3) o'qigan va anglaganlarini to'g'ri (xatosiz) yoza olishi,
- 4) berilgan ma'lumotlarni tinglay olish malaka va ko'nikmalariga ega bo'lmog'i zarur.

⁵ Рубинштейн Л. Проблемы общей психологии – 2-е изд. – М., 1976. – 152 с.

⁶ Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1985. – 160 с.

Xulosa qilib shuni aytmoqchimizki, 4K formatidagi asosiy kompetentsiyalarni o'zlashtirish quvchilarga atrofdagi voqelikning xilma-xilligiga yo'nalishni beradi, dunyo boy va turli tomonlardan tushunilishi mumkinligini tushunadi, shuningdek muvaffaqiyatli o'qishga hissa qo'shadi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi —Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Kontsepsiyasi|| to'g'risidagi PF-5712-sonli Farmoni.
2. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0182210#abstract0>
3. [XXI asr o'quvchisi uchun zarur ko'nikmalarini o'rgatuvchi model – 4K haqida \(kun.uz\)](#)
4. Рубинштейн Л. Проблемы общей психологии – 2-е изд. – М., 1976. – 152 с.
5. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1985. – 160 с.